

AGORA

JOURNAL for METAFYSISK SPEKULASJON

Nr. 1–2, 2008 26. årgang

Ansv. red. dette nr.:

Richard Sørli og Kaja S. Mollerin

Redaksjon:

Lars Bugge, Stein Sundstøl Eriksen,
Kristin Gjesdal, Frode Helland, Kaja S. Mollerin
Geir O. Rønning,

Redaksjonssekretær:

Kaja S. Mollerin

Redaksjonsråd:

Viggo Rossvær (Tromsø)
Truls Wyller (Trondheim),
Arild Utaker (Bergen),
Ragnar Braastad Myklebust,
Arne Melberg, Dag Østerberg,
Karin Gundersen (Oslo), Toril Moi (Duke, USA)

Redaksjonens adresse:

AGORA, H. Aschehoug & Co, Postboks 363 Sentrum, 0102 Oslo
e-post: kaja.s.mollerin@aschehoug.no

Abonnement:

Abonnementspris: Enkelt personer: kr 250,- Institusjoner kr 450,-
Alle henvendelser vedrørende abonnement og kjøp av enkeltnummer:
Universitetsforlaget, Boks 508 Sentrum, 0105 Oslo,
telefon 24147500, telefaks 24147501,
e-post: abonnement@universitetsforlaget.no
www.aschehoug.no/agora
(For bestilling av abonnement og gamle nummer se nest siste side)
www.tidsskriftforeningen.no
– portalen til norske tidsskrifter

Utgitt med støtte fra Norges forskningsråd

Forsidebilde: Alison Redlich

Sats: 07 Gruppen AS, 2008

Printed in Norway

AIT Trykk Otta AS 2008

ISSN 0800 7136

ISBN 978-82-03-19338-5

Agora nr. 1–2, 2008

Innhold

Redaksjonelt 3

Tema: Stanley Cavell

I

Espen Hammer: Cavell og politisk romantikk 5
James Conant: Stanley Cavells Wittgenstein 29
Martin Gustafsson: Bemerkninger om Cavell og Austin 49
Stina Bäckström: Lever vi skeptisisme i forhold til andre? 66
Steinar Bøyum: Ei offentlig stemme. Estetik og politikk hjå Rawls
og Cavell 84
Christine Hamm: Kameliadamens metamorfoser. Filosofiske og
feministiske aspekter ved romanen, dramaet og operaen 103
Dagfinn Dybvig: Cavell og film. Mellom tilstedeværenhet og fravær ... 128
Cato Wittusen: Hvordan ser verden ut fotografert? Stanley Cavell
og den fotografiske modernismen 168
Richard Sørli: Overensstemmelse og omstendigheter 194

II

Stanley Cavell: Svar til Agoras Cavell-nummer 220
Stanley Cavell: Performativ og lidenskapelig ytring 234

Filosofi og politikk

Slavoj Žižek: Parallakse 270
Fredric Jameson: Utopiens politikk 286
Catherine Malabou: Historien og sorgprosessen hos Hegel og Freud 308

kroppslige uttrykket av sin psyke, skaper Garbos fravær, fordi det er mekanisk frembrakt (som en virkning av filmbildets evne til å fremstille en verden tilskueren ikke er tilstede i) en atskilthet som demonstrerer menneskelivets radikale begrensethet. Og som Cavell hevder med Freud, ligger den eneste fruktbare responsen på endelighet – på forgjengelighet, atskillelse, tap – i sorg:

I Garbos mest berømte positurer sammen med en mann ser hun bort eller bak eller gjennom ham, som om hun ikke er til stede (på avstand fra ham, fra nåtiden), som om hun erklærer at selv om denne mannen gir hennes lidenskap en anledning, så er han ikke dens årsak. Jeg synes ... jeg kan fornemme at hennes *jouissance* består i en erindring av noe, men om jeg kan si det slik, er det noe hun erindrer fra fremtiden, på en privat scene, uten at hun løsriver seg fra det herværende øyeblikket, men samtidig med vissheten om at det i sin forgjengelighet alltid er begrenset, fra hennes egen begrensethet eller atskilthet, som om hun ser det med utgangspunkt i sin egen død: Det er som om hun selv var forvandlet til et mnemonisk symbol, et monument over erindringen. ... For meg betyr monumentet at en gledesfylt lidenskap for sitt eget liv også omfatter en evne til å sørge, en aksept av forgjengelighet, av verden som noe som overskrider en selv – eller som ens egen andre.⁴³

Garbos *jouissance* blir en uavhengighetserklæring som er så radikal at den inneholder en egen politisk betydning samtidig med at den omstøter den alminnelige politiske diskursens logikk. I Garbo har Cavell oppdaget et ekte modernistisk kunstverk – en suveren erindringsakt med utopiske, forsonende egenskaper, med kraft til å utfordre det politiske, eller snarere det politiske individet skilt ut som ubegrenset singularitet.

Cavells politiske romantikk fortjener inngående granskning. Jeg håper at jeg her har antydnet at den greier seg ganske bra i møtet med de klassiske innvendingene Hegel og Schmitt reiser. Innvendingen om det private kan absolutt imøtegås, men jeg har hevdet at hans romantikk vakler mellom en skjønnhetsestetikk og en estetikk om det sublime. Det er bare den siste, eksemplifisert gjennom den ukjente kvinnens topos, som kan gi kunsten en politisk dimensjon som unngår det Hegel og Schmitt ville betraktet som en uberettiget estetisering av det politiske.

Oversatt av Agnete Øye

⁴³ Stanley Cavell, *Contesting Tears*, op.cit., 106–7.

James Conant

Stanley Cavells Wittgenstein¹

Målsettingen med denne artikkelen er å gi en oversikt over ett aspekt ved Stanley Cavells lesning av Wittgenstein: hans fortolkning av Wittgensteins lære som omhandler forholdet mellom mening og bruk. Etter at jeg har levert en grov oversikt over dette aspektet ved Cavells lesning av Wittgenstein, skal jeg forsøke å sette fokus på det som utgjør det mest særpregede og vanskelige å gripe ved den. Dette skal jeg gjøre ved å illustrere, ved hjelp av noen eksempler hentet fra folk som har kommentert Cavells arbeid, hvor lett det er å misforstå Cavells poeng og – dersom Cavell har rett når det gjelder hvem Wittgenstein er – Wittgensteins poeng.

Nå har Wittgenstein blitt temmelig berømt de seneste årene for å ha framsatt noe som blir kalt for en «bruksteori om mening». Wittgenstein skriver:

I en stor klasse av tilfeller – men ikke i alle tilfeller – kan man forklare anvendelsen av ordet «betydning» slik: Et ords betydning er dets anvendelse i språket.²

Hvis du ser på kommentarer til Wittgensteins arbeid, vil du oppdage at kommentatorene har svært forskjellige forståelser av hva Wittgenstein sier i denne passasjen. Dette er hva Cavell sier:

«Meningen er anvendelsen» retter oppmerksomheten mot det faktum at det et uttrykk betyr, er en funksjon av hva det er brukt til å mene eller til å si av mennesker ved bestemte anledninger ... Å spore den intellektuelle historien til filosofiens konsentrasjon om meningen til partikulære ord og setninger, i isolasjon fra en systematisk oppmerk-

¹ Det følgende er en oversettelse av artikkelen «Stanley Cavell's Wittgenstein», opprinnelig trykt i *The Harvard Review of Philosophy*, vol. XIII, nr. 1, 2005. [Red. ann.]

² Ludwig Wittgenstein, *Philosophical Investigations*. Oxford: Blackwell 1952, § 43. [Dette og etterfølgende sitater fra *Philosophical Investigations* er gjengitt fra den norske utgaven: Ludwig Wittgenstein, *Filosofiske undersøkelser*. Oslo: Pax Forlag 1997. Oversatt av Mikkel B. Tin. Overs. ann.]

somhet om deres konkrete anvendelser, ville vært et verdifullt foretagende ... En passende tittel for denne historien ville være: Filosofi og forkastelsen av Mennesket.

Wittgensteins siktemål ... er å gjeninnsette menneskedyret i språket og dermed i filosofien ... Slik jeg leser han, satte han seg fore å spore mekanismene bak denne forkastelsen til de framgangsmåtene som vi anvender ved å undersøke oss selv, og som gjør at vi er ledet til å tale «på utsiden av språkspill», ved at vi betrakter uttrykk løsrevet fra, og i motsetning til, de naturlige livsformene som gir disse uttrykkene den kraften de har ... Det som gjenstår av et uttrykk dersom det blir brukt «løsrevet fra sitt vanlige språkspill», er ikke nødvendigvis det *ordene* betyr (de kan bety det de alltid har betydd, det en god ordbok forteller at de betyr), men hva vi mener når og hvor vi bruker dem. Poenget med å utsi dem er tapt.

Hvor stort tap er det? Å vise hvor stort dette tapet er, er et overordnet motiv bak *Undersøkelsene*. Det vi taper, er ikke meningen ved våre ord – derfor vil ikke definisjoner som tar sikte på å trygge eller forklare deres mening, gjenopprette det tapte. Det vi taper, er en fullstendig realisering av hva vi sier; vi vet ikke lenger hva vi mener.³

Jeg ønsker å rette oppmerksomhet mot fire temaer som berøres i denne passasjen: (1) filosofiens vanlige måte å spørre etter et uttrykks mening på – «filosofiens konsentrasjon om meningen til bestemte ord og setninger, løsrevet fra en systematisk oppmerksomhet om deres konkrete anvendelser»; (2) Wittgensteins kontrasterende måte å spørre etter et uttrykks mening – som behandler det som «en funksjon av hva det er brukt til å bety eller til å si av mennesker ved bestemte anledninger»; (3) hvor den første framgangsmåten fører oss – det at vi blir ledet til å tale «utenfor språkspill» idet vi tar del i filosofens vanlige måte å anvende språket på; og (4) hva den andre framgangsmåten har et håp om å vise oss – at vi «ikke lenger vet hva vi mener» når vi er ledet til å tale på den første måten.

La oss begynne med (1) og (2). Det blir her trukket opp en motsetning mellom to måter å spørre etter et uttrykks mening:

(1) å spørre om dets mening løsrevet fra en systematisk oppmerksomhet om konkrete anvendelser (å spørre om hva ordet eller setningen betyr);

³ Stanley Cavell, *The Claim of Reason*. Oxford: Oxford University Press 1979, 206–207.

(2) å spørre om dets mening gjennom en overveielse av dets konkrete anvendelser (å spørre om hva ordet eller setningen er anvendt for å bety av mennesker ved bestemte anledninger)

Lesere av Wittgenstein antar at det som må utgjøre et anliggende i hans henvisning til «bruk», er betydningen av å stille det andre spørsmålet, framfor å stille det første alene; eller for å formulere poenget i mer moteriktige – og derfor mer risikable – termer: at det handler om viktigheten av å supplere vår syntaktiske og semantiske språkteori med et tredje nivå, en teori om naturlige språks pragmatikk eller en teori om talehandlinger. Cavell tolker Wittgenstein som en som ønsker å få fram noe potensielt mye mer truende for tradisjonell analytisk språkfilosofi enn det en hvilken som helst form for supplement kan være, nemlig at «for en stor klasse av tilfeller» finnes det ikke noe som kan regnes for å stille det første spørsmålet (å spørre hva en setning betyr), med mindre det går sammen med en forutgående overveielse av det andre spørsmålet (det vil si: med mindre man spør: Når kan det sies? Hvor? Av hvem? Til hvem?).

La oss nå for et øyeblikk vende oss mot (4). Ifølge Cavell går Wittgenstein videre, til å hevde noe som har vist seg å være enda tyngre å høre for den analytiske filosofiske tradisjonen: nemlig at når mening og bruk løsriver fra hverandre under presset fra filosofien, er vi ikke bare utsatt for en grad av uvitenhet eller perpleksitet om hva vi mener. Vi er heller utsatt for noe (som er egnet til å forekomme oss som) mye mer paradoksalt: Vi er utsatt for en meningsillusjon. Måten Cavell formulerer dette på er ved å si at når filosofen ender ved et slikt veiskille i sin filosofiske virksomhet, er han utsatt for en «meningshallusinasjon»:

Han forestiller seg at han sier noe når han ikke gjør det, at han har oppdaget noe når han ikke har det. Noen som befinner seg i disse spesifikke vanskelighetene, kan beskrives som å ha hallusinert det han eller hun mener, eller å ha illusjonen om å mene noe.⁴

Dette er paradoksalt gitt det faktum at det utfordrer den dypt befestede intuisjonen om at på området for mening gjelder *esse est percipi*: Dersom jeg synes å mene noe med mine ord, så gjør jeg det. Wittgenstein innrømmer selv det han oppfatter som det korrekte i denne intuisjonen, når han skriver: «ett kjennetegn ved vårt setningsbegrep er *setningsklangen*.»⁵ Men det er bare ett kjennetegn

⁴ Stanley Cavell, *The Claim of Reason*, op.cit., 221.

ved vårt begrep om en setning, og det er viktig for Cavells og Wittgensteins lære at det å besitte denne egenskapen ikke på noen måte er en tilstrekkelig betingelse for at noe gjelder som en setning, selv om det er en nødvendig betingelse for dette.

Dette fører oss til Wittgensteins mange tankeeksperimenter, slik som hans berømte invitasjon til sin leser om å forsøke å forestille seg et privat språk.⁶ Ifølge Cavell gir Wittgenstein disse omtentksomt konstruerte invitasjonene til leseren, om å forestille seg slik og slik, for å kunne føre leseren oppover langs en dialektisk stige. Når leseren har nådd toppen av stigen, skal han kaste stigen fra seg: Han er ment å innse at han hele tiden hadde vært under illusjonen om at han forestilte seg ting.⁷ Ifølge Cavell er det Wittgenstein mer spesifikt ønsker å få oss til å se i slike tilfeller, at en slik meningshallusinasjon oppstår fordi vi forestiller oss at vi overfører betydningen av et uttrykk der hvor vi ikke har klart å overføre bruken. Wittgenstein beskriver den keitete relasjonen vi inntar i forhold til våre ord i slike tilfeller, som en relasjon der vi er ledet «til å tale utenfor språkspill».

Dette bringer oss tilbake til (3). Cavells mest gjennomførte diskusjon av et wittgensteiniansk eksempel på hvordan filosofen er ledet til å tale «utenfor språkspill», er hans diskusjon av epistemologisk skeptisisme. Skeptikeren ønsker å undersøke hvor holdbare våre kunnskapspretensjoner er. Men ikke alle typer pretensjoner vil passe til formålene med hans undersøkelse. Det må, for skeptikerens formål, være (det Cavell kaller) «et beste tilfelle av kunnskap» – den typen tilfelle som vil reise tvil om muligheten for kunnskap som sådan, dersom en grunn for tvil kan bli framført her.⁸ I Cavells lesning er Wittgensteins målsetting å vise skeptikeren at han er fanget i et dilemma. Cavell summerer opp dilemmaet slik:

⁵ Ludwig Wittgenstein, *Filosofiske undersøkelser*, op.cit., § 134.

⁶ *Ibid.*, § 243.

⁷ «Wittgenstein sier ikke at det ikke kan finnes noe privatspråk. Han innleder sin diskusjon av saken, i § 243, ved å spørre: «Kunne vi også forestille oss ...» Utfallet av dette spørsmålet viser seg å være at vi egentlig ikke kan forestille oss dette, eller at det ikke finnes noe slikt som det er mulig å forestille seg, eller at når vi forsøker å forestille oss dette, forestiller vi oss noe annet enn vi tror.». Stanley Cavell, *The Claim of Reason*, op.cit., 344.

⁸ Se Stanley Cavell, *The Claim of Reason*, op.cit., 133–145.

Dersom epistemologen ikke forestilte seg at en pretensjon var blitt framsatt, ville hans prosedyre være i like utakt med det ordinære som dagligspråksfilosofen mener at den er. Men på den annen side, gitt at han undersøkte en pretensjon av den sorten som er krevd av det koherente i hans framgangsmåter ..., ville hans konklusjon ikke ha den allmennheten som den synes å ha.⁹

Enten (dette er det første alternativet i dilemmaet) vil pretensjonen som skeptikeren framsetter, ikke være en (velegnet) pretensjon eller (dette er det andre alternativet) pretensjonen er en (treffende) pretensjon om kunnskap. Dersom den er det første, søker Wittgenstein å vise at en undersøkelse av den epistemiske pålitelighet ikke har konsekvenser for holdbarheten i våre *vanlige* kunnskapspretensjoner. Hvis det siste er tilfellet, søker Wittgenstein å vise at det ikke er en type eksempel hvor kunnskapens feilaktighet kan tjene skeptikerens formål: det vil si at presiseringen av en grunn for å betvile kunnskapen ikke vil kaste sin skygge over *hele* vår kunnskap.

Epistemologen kan forsøke å gripe til det første alternativet i dilemmaet og si at han vet at han bruker ordet «vet» og «kunnskapspretensjon» på en anstrengt og uvanlig måte, men at det ikke er grunn til å uroe seg, for han er ute etter å bruke ordet i en spesiell, filosofisk forstand, og det er et forholdsvis teknisk begrep om «kunnskap» eller «kunnskapspretensjon» han er ute etter å undersøke. Men dermed støter han på problemet om at konklusjonen i hans undersøkelse ikke kan tilveiebringe et funn som angår det holdbare i våre ordinære kunnskapspretensjoner, slik han tror den kan – den kan i beste fall tilveiebringe et funn som angår såkalt «kunnskap» eller såkalte «kunnskapspretensjoner». Hvis epistemologen ønsker at hans konklusjoner skal tilveiebringe et funn om kunnskapens karakter *überhaupt*, kan ikke hans undersøkelse ta seg råd til å tape av syne vårt begrep om kunnskap. Cavell bemerker:

La meg ... understreke hva jeg mener undersøkelsens mening indikerer om filosofens konklusjon. For det første, fordi det er en undersøkelse hvis innhold er noe vi, formodentlig, har trodd har blitt vist å være falskt eller overtroisk eller i visse betydninger suspekt, er meningen ved at den er et funn avhengig av at den i en eller annen forstand står i konflikt med det vi alle formodentlig ville ha sagt at vi visste eller tenkte. Og denne formen for konflikt avhenger av hva ordene som uttrykker hva konklusjonen betyr eller synes å bety, ville

⁹ *Ibid.*, 218.

uttrykke, slik de vanligvis blir brukt. For det er *det* konklusjonen står i motsetning til. Når filosofen konkluderer med at «i virkeligheten verken ser eller vet vi» noe, er spørsmålet hvorfor dette så mye som synes å benekte hva den vanlige personen mener når han sier «jeg ser eller vet» noe, med mindre det ordene betydde, eller syntes å bety, er det samme i begge tilfellene.¹⁰

Følelsen av å ha oppnådd et filosofisk funn – det vil si et funn som avdekker at tingene overhodet ikke er slik vi før-filosofisk antar at de er – er skeptisismens ekthetsstempel. Således har skeptikeren intet annet valg enn å akseptere det andre alternativet i dilemmaet dersom han skal kunne tilskrives sin forståelse av funnet. Og han må si seg enig i forutsetningen om at der han konkluderer med at «i virkeligheten verken ser eller vet vi» noe, vil hans konklusjon bare være i stand til å stå i motsetning til det den vanlige personen tror (nemlig at han ser eller vet noe når han sier «jeg ser» eller «jeg vet» noe), dersom ordene «ser» og «vet» står for det samme begrepet når skeptikeren og den vanlige personen anvender dem. I Cavells lesning er således hovedvekten i Wittgensteins behandling av skeptisisme lagt på det andre alternativet i dilemmaet: å vise skeptikeren at dersom hans ord er ment i den vanlige betydningen – dersom hans eksempel på en kunnskapspretensjon er ment å inneholde en vanlig pretensjon om kunnskap (for eksempel en pretensjon om å vite at det er en stilliss i haven) – da vil omdannelsen av den aktuelle pretensjonen ikke kunne evne å generalisere på den måten som er påkrevd for at den skulle ha avdekket et funn om kunnskapens karakter som sådan. Når en grunn for tvil er framsatt mot en vanlig pretensjon om kunnskap, kan det vise seg at personen som har framsatt pretensjonen, ikke vet hva han pretenderer å vite (for eksempel at han ikke vet at fuglen er en stilliss), men ikke at den talende ikke vet noe.

Særegenheten og koherensen i skeptikerens undersøkelser lar seg forstå på to forskjellige nivåer samtidig, noe som skyldes at han er stilt overfor de to alternativene i dilemmaet, uten at han gjør et endelig valg mellom dem. Han ønsker å bruke ord på en erklært ekstraordinær måte og samtidig mene noe med dem i den vanlige forstand. Han ønsker å innta en posisjon som på en og samme tid befinner seg innenfor og utenfor det vanlige språkspillet der hans ord har sitt hjem. Han taler derfor «på utsiden av språkspillet». Dette betyr ikke ganske enkelt at han taler utenfor den vanlige språkspillet (og derfor innenfor et eller annet forholdsvis esoterisk vitenskapelig eller litterært språkspillet). Det betyr at

¹⁰ Ibid., 164–165.

han taler «utenfor språkspillet» overhodet, enten disse er vanlige eller ekstraordinære. Wittgenstein beskriver det som skjer når vi «taler utenfor språkspillet», som tilfeller der språket «går på tomgang»¹¹ eller er «på ferie».¹² Cavell tar disse beskrivelsene på alvor. Ordene vi anvender i slike tilfeller, blir sagt å «gå på tomgang» eller «på ferie» fordi de ikke er i stand til å være i virksomhet: De er ikke knyttet til noen bestemte omstendigheter for bruk.

Det skeptikeren må gjøre for å gjennomføre sitt knep er å ta del i en utførelse som kan gjelde som en talehandling som *påstår*, samtidig den holder seg på avstand fra alle de rotede, kontekstavhengige detaljene som knytter seg til enhver faktisk konkret situasjon hvor en påstand er framsatt. I den følgende passasjen diskuterer Cavell et eksempel som er tenkt å gjelde for et slikt ytterst generelt tilfelle av en påstand av den typen skeptikerens undersøkelse krever allerede i utgangspunktet, dersom undersøkelsens konklusjon skal ha noe håp om å oppnå den påkrevde graden av allmennhet:

Ingen ville ha sagt til meg, dersom de så meg sitte ved mitt kontor-bord, og det grønne glasset var utenfor mitt synsfelt, at «han vet at det finnes et grønt glass med penner på bordet». Heller ikke ville noen si om meg nå at «han (du) visste at det fantes et grønt glass ...», med mindre det fantes en spesiell grunn som gjør den beskrivelsen av min «kunnskap» relevant for noe jeg gjorde eller sa eller gjør eller sier ...

Kanskje følger man følgende: «Hvilken forskjell gjør det at ingen ville ha sagt, uten noen spesiell grunn for å si det, at du visste at det grønne glasset befant seg på bordet? Du visste det. Det er riktig å si at du visste det. Mener du å hevde at man ikke noen ganger kan si det som er sant?» Det jeg mener å hevde, er at «fordi det er sant» ikke er en grunn eller et grunnlag for å si noe, og jeg mener å hevde at det i grammatikken må finnes grunner for det du sier, eller at det må være et poeng i at du sier noe, dersom det du sier skal være begripelig. Vi kan forstå hva ordene betyr løst fra det å forstå hvorfor du ytrer dem. Men løst fra en forståelse av poenget med at du sier dem, kan vi ikke forstå hva du mener.¹³

¹¹ «De former for forvirring som opptar oss, oppstår når språket går på tomgang så å si, ikke når det er i virksomhet.» Ludwig Wittgenstein, *Filosofiske undersøkelser*, op.cit., § 132.

¹² «Filosofiske problemer oppstår når språket drar på ferie.» Ibid., § 38.

¹³ Stanley Cavell, *The Claim of Reason*, op.cit., 205–206.

Her argumenterer Cavell for at det ikke finnes noe som *rett og slett* er å si (og i kraft av dette mene) ordene: «Han visste at det var et grønt glass der.» For å kunne mene disse ordene må man mene *noe* med dem, og dette forutsetter at man har en grunn eller et grunnlag for å ytre dem. Ved fraværet av en slik grunn eller grunnlag finnes det ikke noe som danner den tanken som jeg uttrykker ved å ytre disse ordene. Dette går på tvers av den nedarvede visdommen i nåtidens språkfilosofi. Filosofer er tilbøyelige til å tro at betingelsene for å ytre en bestemt tanke er tilstrekkelig innfridd dersom jeg ytrer en setning som innfrir de følgende to kravene: (1) de individuelle ordene som setningen er bygget opp av, er såkalte «meningsfulle» ord i språket, og (2) ordene er satt sammen i samsvar med de såkalte «reglene» i språket. Wittgenstein bestrider nettopp et slikt syn i den følgende passasjen fra *Om visshet*:

«Jeg vet at det er et tre» – dette kan bety alt mulig: Jeg ser på en plante, som jeg tar for å være en ung bøk, og som den andre tar for å være en ripsbusk. Han sier «det er en busk», jeg sier det er et tre. – Vi ser noe i tåken som en av oss tar for å være et menneske, og den andre sier «Jeg vet at det er et tre». Noen vil teste øynene mine etc. etc. – etc. etc. Hver gang er det «det» jeg sier er et tre, noe annet.¹⁴

Idet vi gjennomgår disse forskjellige eksemplene på å ytre setningen «Jeg vet at det er et tre», forblir den ytre setningen – det vil si rekkefølgen av ord – den samme, i alle anledningene. I denne betydningen av å «si» (ytre bestemte ord) sier vi det samme i alle tilfellene: «Jeg vet at det er et tre.» Men i hvert av disse veldig forskjellige tilfellene sier Wittgenstein at «det 'det' jeg sier er et tre, [er] noe annet» – i denne betydningen av å «si» (og det er denne betydningen som er avgjørende for Wittgenstein) er *hva* jeg sier i hvert tilfelle av at jeg sier «det er et tre», forskjellig. I hvert tilfelle bidrar konteksten til å fastsette hvilken tanke det er jeg uttrykker ved hjelp av disse ordene. Ifølge Cavell mener Wittgenstein at det er en misforståelse av hvordan språket virker, å tro, slik filosofer er tilbøyelige til, at setningens funksjon i språket er å tilveiebringe noe som gjør det mulig, i kraft av den selv (løsrevet fra en kontekst som tildeler den en fullt ut bestemt mening), å uttrykke en bestemt tanke. En setnings funksjon

¹⁴ Ludwig Wittgenstein, *On Certainty*. Oxford: Blackwell 1969, § 349. [Dette og etterfølgende sitater fra *On Certainty* er gjengitt fra den norske utgaven: Ludwig Wittgenstein, *Om visshet*. Oslo: J. W. Cappelens Forlag 2005. Oversatt av Steinar I. Bergo og Øystein Hide. Overs. anm.]

eller å tilby et lingvistisk redskap som en anvendelig for å uttrykke en av mange bestemte tanker i mange forskjellige omstendigheter. For å kunne se hvor vanskelig det er å gripe denne forståelsen av mening, kan vi ta en kikk på noen nylige forsøk på å utlegge den. Her er Michael Williams om Cavell:

Cavells grunn-forestilling er forestillingen om en «konkret» pretensjon. En konkret pretensjon er en pretensjon som har et klart poeng: Det er en pretensjon som er utformet for å informere, å advare, å more eller hva det måtte være. For Cavell er det et spørsmål om «grammatikk» at en ytring må framlegge en konkret pretensjon dersom den skal gjelde som en intelligibel påstandshandling. Dette betyr at sannhet alene ikke sikrer intelligibel påstandsmessighet, siden en setning kan være sann uten at dens påstand trenger å ha noe poeng i det hele tatt ... I Cavells blikk vil det være slik at selv om skeptikeren bruker meningsfulle setninger, og til og med bruker dem på måter som er gjenkjennelige som noe analogt med velkjente anvendelser, så vil en avgjørende egenskap ved hans foretakende tvinge han til å framsette sine pretensjoner på en måte som bryter med betingelsene for meningsfull tale. Selv om hans ord betyr det de alltid betyr, mener han ingenting med dem. På denne måten frambringer skeptikerens framgangsmåte en illusjon av mening.¹⁵

Williams får her Cavell til å si at den påstanden som skeptikeren kommer fram til, meget vel kan være sann, men at det finnes et problem ved å framsette denne (sanne) påstanden i den konteksten som skeptikeren ønsker å framsette den i. Nå er det en nødvendig forutsetning for at en setning skal være sann, at den er meningsfull, det vil si at det er en nødvendig forutsetning for at vi skal være i stand til å vurdere en setnings sannhet, at vi først er i stand til å forstå den. Så konsekvensen er at Williams får Cavell til å si at det ikke er noe problem om *hvilken* pretensjon skeptikeren ønsker å framsette – det finnes ikke noe problem vedrørende hva hans påstand betyr, eller alternativt: det finnes ikke noe problem vedrørende hva skeptikerens ytring ville bety dersom den var mulig å hevde – problemet er bare at skeptikerens pretensjon er i konflikt med forskjellige tilleggsbegrensninger (som er pragmatiske) som setter rammer for det å kunne påstå. Dermed fortøner det seg som om problemet ikke ligger i påstandens semantiske innhold, men i det å kunne skape en situasjon innenfor hvilken

¹⁵ Michael Williams, *Unnatural Doubts: Epistemological Realism and the Basis of Skepticism*. Cambridge, MA: Blackwell 1991, 152, 151.

vi kunne nyttiggjøre oss av dens semantiske innhold – en situasjon hvor vi på en velvalgt måte kunne utføre den relevante talehandlingen uten at den mislykkes. Da begynner det å se ut som om vi kan tenke (skeptikerens) tanke på en ordentlig måte. Det er bare et problem med å finne en situasjon hvor vi kan uttrykke den høyt. Det ser ut som om problemet ikke består i hva skeptikeren forsøker å si, men i en uforenlighet mellom *innholdet* i hva han ønsker å si, og *konteksten* for ytringen. Dette tilbyr oss en bestemt forståelse av hva Wittgenstein mener når han sier at vi er ledet til å tale utenfor språkspill: Det synes som om visse ytringers uintelligibilitet kan spores tilbake til en manglende tilpasning mellom visse former for setninger og visse former for situasjoner.

Denne (feil)lesningen av Cavells tolkning av Wittgenstein finnes også i arbeidet til Marie McGinn:

Cavells forsøk på å vise at kunnskapspretensjonene som filosofen undersøker, er illegitime eller uintelligible er således et forsøk på å vise, ikke at ordene som filosofen ytrer idet han introduserer disse pretensjonene, selv er meningsløse, men at vi, gitt konteksten han ytrer dem i, ikke kan øyne poenget med at han sier dem, vi kan ikke øyne hva *han* mener med dem, vi kan ikke konstruere hans ytring av dem som en intelligibel påstandshandling.

Den avgjørende tanken er derfor at det finnes to særegne forestillinger om mening – ordmening og talers mening – som er knyttet sammen på en mye mer kompleks måte enn den tradisjonelle filosofen har antatt ... Cavells syn på forholdet mellom ordmening og talers mening kan ... bli uttrykt som påstanden om at det er et mistak å anta at oppgaven med å fortolke andre noen sinne vil kunne bli fullstendig overtatt av en systematisk teori om mening for [et språk] ... I særlig grad gjelder det at en talers ytring av en gitt setning, s, som en meningsteori tildeler fortolkningen, p, aldri er en garanti for at taleren er riktig beskrevet som en som har utført handlingen å fastholde p ...

For fortolkeren kan aldri fraskrive seg fullstendig behovet for å garantere for seg selv at den innholdsspesifiserende beskrivelsen av påstandshandlingen som den systematiske teorien gir oss, gjør at denne bestemte ytringen, i disse bestemte konkrete omstendighetene, blir intelligibel for han som handlingen til en menneskelig aktør som tar del i en menneskelig identifiserbar livsform.¹⁶

¹⁶ Marie McGinn, *Sense and Certainty: A Dissolution of Skepticism*. New York: Blackwell 1989, 85–86.

McGinn tilskriver her Wittgenstein – og Cavell – en implisitt bruk av en distinksjon som er gjort kjent av Paul Grice: distinksjonen mellom setningsbetydningen og talerens betydning.¹⁷ Det som kommer i tillegg til denne distinksjonen, det antatt særegent wittgensteinianske bidraget til en forståelse av språkets karakter, er, ifølge McGinn, bidraget som hjelper oss til å innse at ordmening og talers mening «er knyttet sammen på en mye mer kompleks måte» enn den tradisjonelle filosofen har antatt. Så mens Grice kan ha antatt at hva ordene i en setning betyr, nærmest fullstendig angir hva som ville vært sagt dersom noen hadde uttalt dem, så lærer Wittgenstein oss at det – selv om ordene faktisk angir hva som er «ment» i en betydning av «å mene» – finnes to «særegne forestillinger om mening» og dermed at det som er «ment» (i denne andre betydningen av «å mene»), fremdeles gjenstår å bli avgjort. I den grad vi bare angir hva en setnings mening er, er en viktig del av hva som er ment når noen uttaler setningen, utelatt – for det er avhengig av noe mer: av poenget med å si det, av ens grunner for å tale slik. Således sier McGinn at problemet, i tilfeller av forsøkte påstandshandlinger som mislykkes, består i å øyne hva som er antatt å være poenget med å ha ytret denne (uavhengig meningsfulle) setningen i denne (ikke-velegnede) situasjonen – ikke i det at vi ikke er i stand til å angi innholdet i påstanden.

Det som skjer i McGinns lesning av Cavells tolkning av Wittgenstein er, som en konsekvens av dette, at det introduseres en distinksjon mellom to nivåer av meningsløshet:

[F]orsøk[et] på å vise at kunnskapspretensjonene som filosofen undersøker, er illegitime eller uintelligible er således et forsøk på å vise, ikke at ordene som filosofen ytrer i det han introduserer disse pretensjonene, selv er meningsløse, men at vi, gitt konteksten han ytrer dem i, ikke kan øyne poenget med at han sier dem, vi kan ikke øyne hva *han* mener med dem, vi kan ikke konstruere hans ytring av dem som en intelligibel påstandshandling.¹⁸

Denne passasjen trekker implisitt en distinksjon mellom det at en pretensjon er *meningsløs*, og det at den er *uintelligibel*. Meningsfullhet har å gjøre med set-

¹⁷ Paul Grice, *Studies in the Way of Words*. Cambridge, MA: Harvard University Press 1989. For en utmerket diskusjon av forskjellene mellom Wittgenstein og Grice, som den etterfølgende diskusjonen står i gjeld til, se Charles Travis, «Annals of Analysis», i *Mind*, vol. C, nr. 2, april 1991, 237–264.

¹⁸ Marie McGinn, *Sense and Certainty. A Dissolution of Skepticism*, op.cit., 85.

ninger, og intelligibilitet har å gjøre med kontekstnedfelte talehandlinger. Det kan være fullstendig klart hva en setnings mening er; samtidig kan en kontekstnedfelt ytring av den mislykkes i å være intelligibel ettersom den kan mislykkes «i å være intelligibel som handlingen til en menneskelig aktør som tar del i en menneskelig identifiserbar livsform». Dette gjør det mulig for McGinn å konkludere med at Cavells Wittgenstein hevder (i) at setningene som filosofen ytrer, selv er fullstendig meningsfulle, og samtidig (ii) at hans ytring, gitt konteksten som han ytrer den i, uansett kan anklages for å være uintelligibel. «Uintelligibel» betyr her: vi forstår hva hans ord betyr, men vi kan ikke øyne *poenget* med at han sier dem. Vi kan ikke øyne hva *han* mener med dem.

Dermed ender vi opp med en rimelig fullstendig misforståelse av de passasjene hos Cavell som er gjenstand for Williams og McGinns eksegeseer. Hele poenget i denne delen av Wittgensteins tenkning, i Cavells lesning av han, er å hjelpe oss til å innse at mening og bruk ikke kan holdes atskilt fra hverandre på nettopp den måten som Williams og McGinn får Cavell til å anta at de kan. Betrakt den følgende passasjen fra *Om visshet*:

Akkurat som ordene «Jeg er her» bare har mening i visse sammenhenger, men ikke når jeg sier dem til noen som sitter rett overfor meg og ser meg klart og tydelig – og ikke fordi de da er overflødige, men fordi meningen deres ikke er *bestemt* av situasjonen, men trenger en slik bestemmelse.¹⁹

Det Wittgenstein sier her, er ikke (slik Williams og McGinn antar): Det er klart hva setningen «Jeg er her» betyr, samtidig som det som er ment med å si det, forblir mindre enn fullstendig intelligibelt, gitt det upassende ved brukskonteksten. Det Wittgenstein sier her om ordene «Jeg er her», er nøyaktig det motsatte: at «deres mening ikke er *bestemt* av situasjonen» – at deres mening fremdeles «trenger bestemmelse». I *Filosofiske undersøkelser* anvender Wittgenstein dette samme eksemplet («Jeg er her») for å understreke at «et uttrykks mening» ikke er noe som et uttrykk besitter allerede i seg selv, og som deretter bringes inn i en brukskontekst:

Man sier til meg: «Du skjønner dette uttrykket, ikke sant? Godt, – jeg bruker det i samme betydning som den du kjenner.» – Som om betyd-

¹⁹ Ludwig Wittgenstein, *Om visshet*, op.cit., § 348.

ningen var en atmosfære som ordet brakte med seg over i en hvilken som helst anvendelse.

Hvis en person for eksempel sier at setningen «Den er her» (samtidig som han peker på en gjenstand foran seg) har mening for ham, så burde han spørre seg under hvilke særlige omstendigheter man rent faktisk anvender denne setningen. Under disse omstendighetene har den da mening.²⁰

Det vi er fristet til å kalle «setningens mening», er ikke en egenskap som setningen allerede har i abstraksjon fra enhver bruksmulighet, og som den bærer med seg – som en atmosfære som ledsager den – inn i hvert spesifikke brukstilfelle. Det er, slik Wittgenstein fortsetter å fortelle oss, i omstendighetene hvor den «faktisk er brukt», at setningen har mening. Dette er grunnen til at Wittgenstein sier det følgende i den foregående passasjen fra *Om visshet*: Ordene «Jeg er her» har en mening *utelukkende* i visse kontekster – det vil si: det er et mistak å tro at ordene i seg selv besitter en eller annen form for mening uavhengig av deres evne til å uttrykke en meningsfull tanke når de trekkes inn i en brukskontekst. Problemet med pseudoanvendelsen av «Jeg er her», som blir betraktet i passasjen ovenfor, er at *ordenes mening* «ikke er bestemt av situasjonen»; det vil si at det ikke er klart hva som blir sagt når disse ordene bringes inn i denne konteksten, hvis de sier noe i det hele tatt.

Wittgenstein sier at filosofen tenderer mot å tro at han forstår «en setnings mening» uavhengig av og forut for ethvert konkret brukstilfelle:

En filosof sier at han forstår setningen «Jeg er her», at han mener noe med den, tenker noe, – også selv om han slett ikke besinner seg på hvordan, ved hvilken anledning, setningen anvendes.²¹

Filosofen opptrer som om der finnes noe som er *den* tanken som *den setningen selv* uttrykker. Han opptrer som om han selv allerede vet hva den betyr: hva den betyr er en funksjon av hva disse ordene, slik de er satt sammen, betyr. Å undersøke bruken av setningen er, for en slik filosof, å undersøke en tilleggsdimensjon av mening. En undersøkelse av «bruk» er, for en slik filosof, en undersøkelse av forholdet mellom «setningens mening» – som vi er i stand til å gripe uavhengig av dens brukskontekster – og de typer av fenomener som setningen kan uttrykke eller implisere (over og utover det den betyr sett i isolasjon) når

²⁰ Ludwig Wittgenstein, *Filosofiske undersøkelser*, op.cit., § 117.

²¹ Ibid., § 514.

den blir brakt i sammenheng med de forskjellige brukskontekster som den kan bli ført inn i på en intelligibel måte. Spørsmål kan reises når det gjelder hvorfor det som ble sagt, ble sagt, og hva som er poenget med å utsi den i et bestemt brukstilfelle. Men selve muligheten for å stille slike spørsmål forutsetter at det allerede er rimelig klart hvilken tanke som er uttrykt, og således hva som må være tilfellet dersom sannheten skal være sagt i denne taleanledningen. Cavells Wittgenstein er opptatt av å bestride en slik oppfatning av forholdet mellom mening og bruk. Hva dine ord sier, avhenger av hva de *gjør* – hvordan de er i virksomhet – i en brukskontekst. Wittgenstein skriver:

Hvis noen nå sier «Jeg vet at det er et tre», så kan jeg svare «Ja, det er en setning. En engelsk setning. Og hva skal den brukes til?»²²

Anklagen er her ikke rettet mot setningen «Jeg vet at det er et tre», men mot at taleren ikke er i stand til å gi setningen noe å gjøre i en taleanledning. Dette innebærer ikke å hevde at setningen «Jeg vet at det er et tre», når den framsettes der hvor et tre står rett og øyensynlig framfor en, ikke kan bli gitt en mening. Som Wittgenstein gjentatte ganger understreker, kan vi finne en brukskontekst hvor disse ordene ville utføre noe under slike omstendigheter. Således skisserer Wittgenstein i den følgende passasjen en bakgrunn som tildeler setningen «Jeg vet at det er et tre» en mening, selv der hvor setningen ytres hvor et tre står rett og øyensynlig framfor taleren:

Tilsvarende kunne noen som tenker tanken om at han ikke er til noen nytte lenger, stadig si til seg selv: «Jeg kan fremdeles gjøre det og det og det.» Hvis slike tanker ofte kretset i hodet hans, så ville man ikke bli forundret dersom han, tilsynelatende utenfor all sammenheng, sa en slik setning (som «Jeg vet at det er et tre») høyt til seg selv. (Men her har jeg allerede skissert opp en bakgrunn, en omgivelse for denne ytringen, altså gitt den en sammenheng.)²³

Å skissere en bakgrunn, en omgivelse, for en bemerkning på denne måten er å tildele den en bestemt mening – det er å gjøre det mulig for oss å øyne hva som blir hevdet av taleren som ved hjelp av denne bemerkningen hevder å vite noe.

²² Ludwig Wittgenstein, *Om visshet*, op.cit., § 352.

²³ Ibid., § 350.

Ekstrakt den følgende setningen: «Det er mye kaffe på bordet.»²⁴ Denne setningen kan, ved forskjellige anledninger for talen, utsi uendelig mange forskjellige ting – den kan uttrykke uendelig mange forskjellige tanker. Hver og en av disse tankene vil være sanne under forskjellige betingelser. Wittgenstein påpeker at «hvordan setningen er ment, kan også uttrykkes gjennom en utvidelse av den». ²⁵ Dersom du ønsket å utvide det du har ment ved at du har sagt «Det er mye kaffe på bordet», vil en annerledes utvidelse være påkrevd, alt etter hva du mente. Idet du klargjør en viss misforståelse av hva som var ment med dine ord, kan du ende opp med å si: «Jeg mente at det er blitt sølt kaffe på bordet», eller alternativt: «Jeg mente at det er en stor kaffetrakter på det aktuelle bordet», eller: «Jeg mente at det er kaffeposer dynget sammen på bordet». Men vi kan ikke redegjøre for disse forskjellene i hva som er sagt (ved at vi uttrykker hver av disse forskjellige tankene ved at vi i hvert tilfelle ytrer ordene «Det er mye kaffe på bordet»), ved å anta at vi anvender oss av forskjellige meninger ved ordene «det», «kaffe», «mye», «er», «på» eller «bordet». Det ubestemte ved hvilken tanke setningen «Det er mye kaffe på bordet» uttrykker i hver og en av disse utsigelsene av den, er ikke en ubestemthet som skyldes noen flertydighet i meningen til de ordene som den er satt sammen av. I den forstand det gir mening å snakke om «ordenes meninger» (det vil si det ordboken forteller oss at deres mening er), er det den samme «ordets mening» som blir anvendt for hvert av disse ordene («det», «kaffe», «mye», «er», «på», «bordet») i hvert tilfelle av disse særegne anvendelsene av setningen. Likevel er det som er ment med setningen i hvert av tilfellene, ikke det samme. Å øyne hva ord, i en gitt taleanledning, betyr, er et spørsmål om å ta innover seg hva de *kan* bety i den talendes omstendigheter. Det er et spørsmål om å oppfatte – blant de forskjellige mulige bidragene som er gitt av bruksomstendighetene – hvilken form for bidrag de faktiske omstendighetene rimeligvis gir. For Cavells Wittgenstein er det å forstå en påstand et spørsmål om å oppfatte en viss meningsfysiognomi som knytter seg til anvendelsen av ord. Dette er ikke noe som kan gjøres uavhengig av en overveielse av konteksten for betydningsfull bruk.

Det følgende er et eksempel på den typen passasjer hos Cavell som Williams og McGinn holder seg fast til, og som de konstruerer sin lesning av Cavell ut fra:

²⁴ Dette eksemplet skylder jeg Charles Travis.

²⁵ Ludwig Wittgenstein, *Om visshet*, op.cit., § 349.

«Å ikke si noen ting» er en måte som filosofene ikke vet hva de mener, på. I dette tilfellet er det ikke slik at de mener noe *annet* enn det de sier, men at de ikke ser at de *ikke* mener *noen ting* (at de ikke mener noe, ikke at deres påstander ikke betyr noe, er en meningsløshet).²⁶

Cavells poeng er her at mistaket, i tilfeller hvor det foreligger et meningsmistak, skal spores tilbake til et mistak hos taleren når det gjelder å overføre denne sekvensen til en ny kontekst på en måte som muliggjør en stødig lesning – på en måte som gjør det mulig for oss å oppfatte en koherent meningsfysiognomi i setningen, idet den blir betraktet *mot bakgrunnen* av sine bruksomstendigheter. Grunnen til at vi ikke legger skylden på den lingvistiske sekvensen sett i isolasjon er ikke, med all respekt for Williams og McGinn, fordi det er fullstendig klart hva sekvensen sett i isolasjon må mene, men heller fordi det ikke finnes noen likefram klar forståelse av hva taleren ønsker at den skal mene i den aktuelle konteksten. Dette er igjen ikke fordi – slik Williams og McGinn framstiller det – denne lingvistiske sekvensen og denne konteksten er iboende uforenlige. For som Cavell framhever, og som Wittgenstein gjentatte ganger understreker, vi kunne stipulert en mening til disse ordene i denne konteksten (men da støter vi på det første alternativet i dilemmaet), eller vi kan finne eller oppfinne en brukskontekst for denne sammensetningen av ord som er en naturlig utvidelse av deres vanlige språkspill (men da støter vi på det andre alternativet i dilemmaet).

For Cavells Wittgenstein finnes det ikke to distinkte og autonome nivåer for meningsdannelse – det semantiske og det pragmatiske – slik at ett av dem fullt ut kan innfri det første nivåets krav om påstandsmessighet og samtidig unngå å innfri betingelsene for å være en forsvarbar påstand. Det er akkurat et slikt syn som ble forkastet av Cavell i den følgende passasjen:

«Det gir mening» ... betyr bare at vi med enkelhet kan forestille oss omstendigheter hvor det *ville* gi mening å utsi det ... Det betyr ikke at det gir (klar) mening løst fra disse omstendighetene. Poenget er ikke at du noen ganger ikke kan si (eller tenke) hva som er tilfellet, men for å si (eller tenke) at noe er tilfellet, *må du si eller tenke det*, og det å «si at» (eller «tenke at») har sine betingelser.²⁷

²⁶ Stanley Cavell, *The Claim of Reason*, op.cit., 210.

²⁷ Ibid., 215.

det å påvise omstendigheter hvor det gir mening å utsi en bestemt av ord, har vi ikke klart å presisere bestemt nok hva det er sekvensen sier. Ifølge det synet som Cavell tilskriver Wittgenstein, oppstår meningsløshet når det foreligger et fravær av mening. Det synet som Williams og McGinn tilskriver Cavell, betrakter filosofisk meningsløshet som et resultat av en ikke-passende form for nærvær av mening. Det betrakter filosofisk meningsløshet som ett av to tilfeller som beskrives av Cavell i den følgende paragrafen i parentes:

Vi blir, kan man si, oppfordret til å trekke oss tilbake fra vår overbevisning om at dette må være en påstand ... og gjøre oss selv tilbøyelige til å anta at noen her har blitt tilskyndet til pågående tomhet, til å mene noe inkoherent. (Dette er ikke det samme som å forsøke å mene noe inkoherent. Wittgenstein alluderer denne muligheten når han sier «Når det heter at en setning er meningsløs, er det ikke, kunne man nesten si, dens mening som er meningsløs».²⁸ Ei heller er det det samme som å mene noe annet enn det du tenker. Dette ville beskrive tilfeller hvor dine ord ga mening, og hvor de er satt sammen på et korrekt sett, men du oppfører deg som om du mente dem på det gale stedet.)²⁹

Cavell nevner i parentes begge disse typene tilfeller nettopp for å kunne holde dem atskilt fra den typen tilfelle som han oppfatter at det dreier seg om i Wittgensteins anvendelse av «meningsløshet» som filosofisk-kritisk begrep. La oss først tenke over det andre av tilfellene som blir nevnt her. Dette er ikke et tilfelle hvor vi har å gjøre med ren og skjær uintelligibilitet. Det intelligible i et slikt tilfelle avhenger imidlertid av at vi ser at den som ytrer seg, forestiller seg at han befinner seg i andre omstendigheter enn de som han faktisk befinner seg i. Den første typen tilfelle – det som blir nevnt i den foregående delen av passasjen – er den typen tilfelle Wittgenstein selv bestreber seg på å beskrive når han sier:

Når det heter at en setning er meningsløs, er det ikke, kunne man nesten si, dens mening som er meningsløs. Det er en ordforbindelse som blir utelukket av språket, tatt ut av omløp.³⁰

²⁸ Cavell siterer her *Filosofiske undersøkelser*, § 500.

²⁹ Stanley Cavell, *The Claims of Reason*, op.cit., 336.

³⁰ Ludwig Wittgenstein, *Filosofiske undersøkelser*, op.cit., § 500.

Det at Wittgenstein sier at en bestemt ordforbindelse blir «utelukket av språket» eller «tatt ut av omløp», kan tilsa at han betrakter den aktuelle ordforbindelsen som noe som har en iboende feilslått mening – som å være en meningsløshet ikke på grunn av et fravær av mening, men på grunn av det feilslåtte nærværet av mening. Den foregående seksjonen i *Filosofiske undersøkelser* begynner slik:

Å si «Denne ordforbindelsen gir ingen mening» utelukker den fra språkets sfære og inngrenser derved språkets område. Men når man trekker en grense, kan grunnene være så forskjellige.³¹

Dette reiser spørsmålet: hva er Wittgensteins grunner for å foreslå at vi utelukker bestemte ordforbindelser fra språket? I *Philosophical Grammar* finner vi dette:

Hvor merkelig det er at man skulle være i stand til å si at en slik eller slik tilstand er ubegripelig! Dersom vi anser en tanke som et akkompagnement som ledsager et uttrykk, må ordene som i meddelelsen som angir den ubegripelige tilstanden, være uakkompagnerte. Så hva slags mening er det den har? Med mindre den sier at disse ordene er meningsløse. Men det er ikke som om deres mening er meningsløs; de skal utelukkes fra språket som om de var en eller annen form for vilkårlig støy, og grunnen til at de skal utelukkes *eksplisitt*, kan bare være at vi er fristet til å forveksle dem med en påstand i vårt språk.³²

Wittgensteins grunner for å foreslå at vi bør eksplisitt utelukke et uttrykk fra språket, er at «vi er fristet til å forveksle» setninger hvor det opptrer meningsløst med meningsfulle påstander i vårt språk, ikke at det er som om uttrykkets mening er meningsløs. Det at han sier at «det er som om det er dets mening som er meningsløs», er ikke ment å være en beskrivelse av et mulig tilfelle av ikke-mening. Snarere er det ment som en beskrivelse av en type tilfeller som vi forestiller oss at vi ender opp med når vi bedriver filosofi. Wittgenstein mener at det finnes en konsepsjon av ikke-mening som, når vi bedriver filosofi, det ikke er mulig for oss å unngå å være ofre for. En måte å være offer for denne konsepsjonen er å tro at en påstand er meningsløs fordi dens deler er satt sammen på en illegitim måte – en annen måte å være offer for den er å tro at ett innhold og

³¹ Ibid., § 499.

³² Ludwig Wittgenstein, *Philosophical Grammar*. Oxford: Blackwell 1974, 130.

tekst ikke kan forenes (man «kan ikke» ytre disse ordene i denne kontekst). Allerede i *Tractatus Logico-Philosophicus* motsatte Wittgenstein seg en konsepsjon av substansiell ikke-mening. Det er i tilknytning til en slik konsepsjon av ikke-mening at han i *Tractatus* skriver: «vi kan ikke gi et tegn en gang.»³³

De fleste kommentatorene til Wittgensteins verk (det tidlige og det sene) betrakter denne anvendelsen av «ikke-mening» som en term i filosofisk kritikk som noe som utgjør konklusjonen i et argument som tilsier at visse uttryksfortellinger – eller anvendelsen av visse sammensetninger av uttrykk i visse kontekster – er iboende ikke-meningsfulle. Dersom du er en lærd i Wittgensteins tidlige verk, vil du sannsynligvis tro at problemene kan spores tilbake til såkalte «overtredelser av den logiske syntaksen» (det vil si av den logiske uforenligheten mellom delene av en setning). Dersom du er en lærd i hans sene verk, vil du sannsynligvis tro at de kan spores tilbake til såkalte «overtredelser av grammatikken» (som noen ganger betyr det samme som «overtredelser av den logiske syntaksen» og noen ganger betyr «det uforenlige mellom visse meninger og visse brukskontekster»). Men ifølge Cavell er det som den tidlige Wittgenstein kaller *logikken i vårt språk*, og det den sene Wittgenstein kaller *grammatikk*, ikke et navn for en rist av regler vi legger over språket for å kunne peke på tilfeller der en eller en annen av dens forskrifter er overtredet. En grammatikalsk undersøkelse er en forsamling av våre kriterier for anvendelsen av et bestemt begrep. Men den måten som en appell til kriterier berører et filosofisk problem på, slik som problemet om skeptisisme, er ikke ved at det viser filosofen at han har «overtredet reglene for bruken av et uttrykk»,³⁴ og derfor at det finnes noe bestemt som han ønsker å mene, men som han ikke *kan* mene ved hjelp av sine ord.

Når det gjelder skeptikeren, er poenget ved (hva Wittgenstein kaller) «en grammatikalsk undersøkelse» å vise han at han står overfor et dilemma: Enten forblir han innenfor våre språkspill, og hans ord uttrykker en tvil, men ikke den formen for over-tvil som han søker (hans tvil vil ikke la seg allmenngjøre på den måten han trenger for å kunne bringe muligheten for kunnskap som sådan i tvil) eller så vil han være ledet til å tale «utenfor språkspill», hvor han avkler sin formentlige brukskontekst den konkrete egenartetheten (og derved fotfestet for våre kriterier) som gjør det mulig for oss å mene og gjøre det vi gjør i anlednin-

³³ Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*, § 5.4732.

ger der vi vanligvis anvender ordet «tvil» for å uttrykke begrepet om tvil. Ingen grammatisk regel er anført for å framvise utryddelige (logiske eller grammatikalske) feil i skeptikerens ytringer. Snarere er grammatikken i våre forskjellige språkspill framvist for skeptikeren for å kunne tilby han en *Übersicht* over hvilke forskjellige meningsmuligheter ved hans ord som er tilgjengelige for han. Idet en *übersichtliche Darstellung* er gjort tilgjengelig for han, er tanken at han skal oppdage enten at han gir fullstendig mening, men at han ikke evner å stille spørsmålene han ønsker å stille, eller at det forblir uklart hva han ønsker å mene ved sine ord, blant de mange tingene han kan mene. Wittgensteins målsetting idet han stiller sammen disse påminnelsene er ikke å tilbakevise skeptikeren (det vil si å etablere at negasjonen av det denne hevder å mene, er sann), men å betvile meningen med hans påstand: å tvinge han til å stille spørsmål ved hva *han* mener med den, gitt det hans ord kan bety. Problemet med hans ord ligger således verken i ordene selv eller i en eller annen iboende uforenlighet mellom hans ord og en bestemt brukskontekst, men i hans forvirrede forhold til sine ord. Målsettingen med en wittgensteiniansk grammatikalsk undersøkelse er ifølge Cavell å utstyre filosofen med en klarsynt representasjon av de forskjellige tingene han kan mene med sine ord, for å kunne vise han at han, idet han ønsker å innta mer enn ett av de tilgjengelige alternativene på én gang, og samtidig ingen av dem, er besatt av et inkohærent begjær i forhold til sine ord.

Oversatt av Maria Esholt Selvik

³⁴ Jeg siterer her fra den følgende passasjen hos Baker og Hacker som avdekker som en avgjørende kontinuitet, mellom den tidlige og den sene Wittgenstein, i doktriner det som Cavell oppfatter som å være en avgjørende kontinuitet i skyteskiver: «Wittgenstein hadde, i *Tractatus*, sett at filosofisk eller begrepsmessig undersøkelse beveger seg innenfor området for regler. Et viktig punkt hvor det forelå kontinuitet, var innsikten i at filosofi ikke er opptatt av hva som er sant, og hva som er falskt, men snarere med hva som gir mening, og hva som overskrider grensene for mening ... Det han kalte «grammatikkens regler» ... er de direkte etterkommerne av «reglene for logisk syntaks» i *Tractatus*. I likhet med reglene for logisk syntaks fastsetter grammatikkens regler grensene for mening. De skiller mening fra ikke-mening ... Grammatikk, slik Wittgenstein forsto denne termen, er språkets regnskapsbok. Dens regler fastsetter grensene for mening, og ved at han nøysommelig gransker dem, kan filosofen fastsette på hvilket punkt han har overtrukket fornuften, overtredet reglene for bruken av et uttrykk, og således, på spissfindig og ikke lettvinnt identifiserbare måter, overskredet grensene for mening.» G.P. Baker & P.M.S. Hacker, *Wittgenstein, Rules, Grammar and Necessity*. New York: Blackwell 1985, 39–40, 55.

Martin Gustafsson

Bemerkninger om Cavell og Austin

To bilder av Austin

George Pitcher var blant tilhørerne da J.L. Austin besøkte Harvard i 1955 for å holde sine William James-forelesninger og et seminar om «Unnskyldninger». «Vi hadde hørt», skriver Pitcher, «at Austin var den mest interessante filosofen ved Oxford, og at han dominerte scenen der». Likevel svarte ikke den mannen som trådte inn i det tettpakkede rom C i Emerson Hall, til Pitchers forventninger. «Det første inntrykket han frambrakte hos meg, var et inntrykk av noe forvirrende upassende: Han så ut som en intelligent skattejurist, tenkte jeg, eller som en svært dyktig, om enn kanskje for streng, latinlærer på en gutteskole, men han svarte overhodet ikke til min forestilling om hvordan en framtrædende filosof skulle se ut ... Han var sikker, uforfjamset, svært effektiv og direkte. Han grep ikke til sceneeffekter av noe slag, eller i alle fall ingen åpenbare slike: Det var noe av den tørre rettseksperter i hans stil så vel som i hans framtoning.»¹

Mange av de som møtte og arbeidet med Austin, beskriver hans opptreden og holdning i liknende vendinger. Ifølge Stuart Hampshire «var Austin alltid mistenksom overfor filosofers dramatiske retorikk og den videre utnyttelsen av personligheten som har vært et så komisk, og kanskje sjenerende, trekk ved nåtidig filosofi. Både i forelesninger, i lærergjerningen og i det han skrev, forsøkte han å begrense tonen i diskusjonen til den liketille stilen til en underordnet saksbehandler, og å gjøre filosofisk drøfting så beskjeden og avslappet som drøftingen til en botaniker.»² Ett sentralt aspekt ved denne «saksbehandlersti-

¹ George Pitcher, «Austin: A personal memoir», i I. Berlin (red.), *Essays on J.L. Austin*. Oxford: Clarendon Press 1973, 17–30, 17.

² Stuart Hampshire, «J.L. Austin, 1911–1960», i K.T. Fann (red.), *Symposium on J.L. Austin*. London: Routledge and Kegan Paul 1969, 33–48, 45. (Opprinnelig publisert i *Proceedings of the Aristotelian Society* 1959–1960.)